

BİR TÜRK HEKİMİ
VE
Tıbbı Dair Manzum Bir Eseri

**İstanbulda Devlet Basımevinde 28 Şubat 1937 tarihinde
600 nüsha olarak basılmıştır.**

YAZANIN BASILMIŞ ESERLERİ

TÜRK EDEBİYATI NÜMUNELERİ	1926.	<i>Birinci cilt</i>		Devlet Basımevi
SANAT MUSAHABELERİ	1928.	<i>Birinci Basımı</i>		Devlet Basımevi
RUHİYAT ALFABESİ	1930.	<i>İkinci Basımı</i>		Ahmet Halit kitaphanesi
MANTIK VE METODOLOJİ	1935.	<i>Üçüncü Basımı</i>		Devlet Basımevi
MEVLÂNANIN RUBAİLERİ	1932.	<i>Birinci Basımı</i>	(Bitmiştir)	Remzi kitaphanesi
BİR DEHANIN ROMANI	1932	<i>Birinci Basımı</i>	(Alman Kültür Bakanlığı tarafından Goethe madalyası verilmiştir)	Remzi kitaphanesi
TÜRK EDEBİYATINA TOPLU BİR BAKIŞ	1932.	<i>Birinci Basımı</i>		Remzi kitaphanesi
DÖNEN SES (şiiir mecmuası)	1933.	<i>Birinci Basımı</i>	(Bitmek üzeredir.)	Remzi kitaphanesi
FRANSA MAARİF TEŞKİLÂTINDA MÜFETTİŞLER	1934			Devlet Basımevi
FRANSADA KÜLTÜR İŞLERİ	1936.			Devlet Basımevi
BİR TÜRK HEKİMİ VE ESERİ	1937.			Devlet Basımevi
PAZARTESİ KONUŞMALARI	1937.	<i>Birinci cilt</i>		Remzi kitaphanesi

BASILACAK ESERLERİ

Türkiyede Orta Öğretim

J. M. Guyau

Çocuk Şiirleri

Hasan-Âli YÜCEL

BİR TÜRK HEKİMİ VE TIBBA DAİR MANZUM BİR ESERİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Orhan Şaik GÖKYAY Bölümü	
Demirbaş No :	906
Tasnif No :	926 SEY

1937

İSTANBUL
DEVLET BASİMEVİ

ŞEYHİ'NİN HEKİMLİĞİ

Şeyhî, kaside ve gazelleri, Husrev ve Şirini, bilhassa Harnamesile Divan edebiyatının en kudretli şahsiyetlerinden biridir. Devrinde şairliği kadar hekimliği de duyulmuş, bu yolda şöreti Anadolu'ya yayılmış ve adı (Hakim Sinan) diye halk ve yüksek tabaka arasında duyulmuştur. Nitekim Lâtîfinin "Hakim Sinan demekle maruf idi ve etibba meyânında hazakat ve meharetle mevsuf idi" demesi de bunu gösterir.

Şakayık sahibi, üstadı Mevlâna Alâeddin Ali-i Arabîden nakl ile: "Siması hâr-ü hakir olup suret-ü heyetü sakim-ü zemin ve gözleri alil-ü kelil idi." der ve gözünden hasta olanlara ilâç olmak üzere bir *Kubli nâfi'* yaptığını zikreder [1].

Çelebi Mehmet Anadolu'da *Timür* yenilmesinden sonra karışıklıktan ve Rumelideki kargaşalıklardan üzülmüş [2], diğer bir rivayette Karamanoğlu isyanına kızarak (H. 818 - M. 1415) te şiddetli bir sinir hastalığına uğramıştı [3]. Devrin bütün hekimleri padişahı tedavi etmişlerse de hiçbirisi iyi edememişti. Germiyanoglunun yanında bulunan Şeyhî, tedavi için davet edildi.

Şeyhî hastayı ilk görüşünde hastalığın sinirden olduğunu anladı, kendisini ilâç içmekten menetti, memnurluk verici bir haber almak suretile büsbütün iyi olacağını söyledi. Hakim Sinan'ın koyduğu teşhis doğru çıktı. Filhakika Beyazıd Paşa tarafından Karamanoğlunun yenildiği haberi Çelebi Mehmede vâsıl olunca duçar olduğu melankoli yavaş yavaş geçti ve yeniden sıhhatini kazandı. Bunun üzerine Şeyhî ihsan ve âtalarla doyurulup "vatanı melûfuna irsal" [4] veya "Dokuzlu nam kariye kendisine timar" olarak ita [5], diğer bir rivayette ise "sekiz bin akçe yazılarak tabibi has" [6] ve Reisül'etibba [7] tayin olundu.

Şeyhînin hekimliği hakkındaki bu rivayetlere mukabil tıp mevzuunda yazılmış bir eseri olup olmadığının dair bizi aydınlatacak bir kayda eski kitaplarda tesadüf

[1] Şakayiki Numaniye - arabî metin - Vefeyat-ül-âyan: hamîş. S: 411. Tercüme. S: 129.

[2] Künhül-Ahbar. C: II. S: 193.

[3] Tacüttevarih. C: I. S: 281.

[4] Tacüttevarih. Keza.

[5] Âşık Çelebi tezkeresi.

[6] Künhül-Ahbar. C: II. S: 193.

[7] Lâtîfi. S: 152. Camiüddüvel, hüsnüedep, letafeti tabî ve hazakatini söyledikten sonra ilk defa Reisül'etibba unvanını alan zatın Şeyhî olduğunu zikreder. Camiüddüvel. C: II. S: 722. Kayseri Kütüphanesi, Raşit Efendi yazmaları.

edemedik. Yalnız (Osmanlı Müellifleri)nde Tahir Bey merhum (Kenzül - Menafi' fi Ahvali - Emzice vet - Tabayi') isminde bir tıp kitabı olduğunu zikir ve bu kadarla iktifa ediyor [1].

Muhterem Türk Bilgini Bay İsmail Saib ile bundan sekiz, on sene önce Şeyhî hakkında ve hekimliğine dair görüşürken Tahir Beyin bahsettiği kitabın manzum bir eser olduğunu ve kendisinde bulunduğunu öğrendim. Metnini lûtfettiği bu eseri hemen istinsah ettim. O yıllarda eski edebiyatımızla yakından ve çok uğraştığım için eski yazmaları, bu arada bilhassa mecmuaları karıştırıyordum. İyi bir tesadüf eseri olarak Darülfünun Kütüphanesinde Hâlis Efendi kitapları arasında bir mecmuanın içinde ve hâmiş olarak kenara yazılmış bulunan bir ikinci nüshasını buldum. Eski numarası 3772, bugünkü numarası 3021 dir. 207 inci yaprağın arka sahifesinden 220 inci yaprağın arka sahifesine kadar devam ediyordu. Fotoğrafisinde görüldüğünden çok biçimsiz ve okunması güç bir yazı ile yazılmıştır.

Aradan bir kaç zaman daha geçtikten sonra, o sırada Kütüphane memuru olan Bay Sabirinin delâletile bir üçüncü nüshasını Rıza Paşa kitapları arasında buldum. Eski numarası 2829, bugünkü numarası 1774 tür. Bu da hâmiş tarzında ve İbni Kemalın Hadîsi Erbaini kenarına yazılmıştır. 120 inci sahifeden 134 üncü sahifeye kadar devam eder.

Bay İsmail Saibdeki birinci nüsha (H. 1096, M. 1684) te yazılmıştır. Sekiz, on tıp risalesi arasında Şeyhînin (Nazmı Tabayi)i de vardır. İkinci Hâlis Efendi nüshasında iki yüzden fazla şairin eş'ar ve nezairi bulunuyor. Yazılma tarihi belli değil. Üçüncü Rıza Paşa nüshasında Tabirâtı Menâmı Hazreti Mevlâna, Camî'nin Arapzade tarafından şerhedilen sofiyane bir gazeli, bazı Hadîs tercümeleleri, hil-kati insan nîsâlesi, La'lizadenin Bayramîye risalesi ve başka birkaç risale ile Hadîsi Erbain tercümesi vardır.

Eser birinci nüshaya göre:

Mülûkâna eşiği taşı mesned — Şehinşabı cihan Sultan Ahmed
denildiği cihetle Sultan Ahmede, diğer iki nüshada:

Civanmerd-ü atâbab-ü sübandan — Şehinşabı cihan Sultan Murad Han
denilmekte olduğu cihetle Murad II. namına yazılmış görünüyor. Şeyhînin yaşadığı devirlerde emir ve hükümdarlar arasında Celâirîler [İlkâniyan] dan bir Sultan Ahmet vardır [2]. Bu Türk hükümdarı 1382 - 1410 arasında, muhtelif fâsılalarla Azerbaycan ve Irakta saltanat sürmüştür. Merkezi Bağdat'tı ve kendisi şiir ve edebiyat dostu idi. Şeyhî 1422 senesinde vefat ettiğine göre 1410 senesinde Karakoyunlu Kara Yusuf tarafından öldürülen Sultan Ahmetle muasırdır.

[1] Osmanlı Müellifleri. Bursalı Tahir. C: I. S: 255 - 256.

[2] Düveli İslâmiye. Halil Edhem. S: 391 - 392.

Şeyhînin onunla münasebeti meselesine gelince İrana [1] gidişinde veya oradan dönüşünde Bağdada uğramış olması ve eseri bu vesile ile Sultan Ahmede takdim etmiş bulunması varit olabilir. Diğer taraftan Şerafettini Yezdî'nin Zafernamesindeki bir kayde göre Sultan Ahmet Kayseriye ve Bursaya gelmiştir. Hattâ Bursa'da bulunan çocuğu Timurun eline geçmiştir. Anadolu'ya yaptığı bu seyahatee ya Kütahyaya uğradığı, yahut başka bir şehirde bulunduğu sırada Şeyhî bu eseri kendisine vermiş olabilir. Bir de bundan başka Kadı Burhanettin de Sultan Ahmet diye anılır. 1338 - 1398 arasında yaşadığına göre Şeyhî ile muasırdır. Ona ithaf etmiş olması da mümkündür.

Murat II. 1444 senesine kadar - aradaki küçük fâsıla müstesna - 23 sene hükümdarlık etmiştir. Şeyhînin ölümünden bir sene evvel padişah olduğuna göre şair, bu eserini hayatının son yıllarında ona sunmuş demektir. Şu halde aynı eseri önce Sultan Ahmede, sonra da Murat II. ye vermiş veya ithaf etmiş oluyor. Kime vermiş veya ithaf etmiş olursa olsun, bizi bu fazla âlâkadar etmez. Bu tarihi ihtimalleri, âlâkadarların dikkatini celbetmek için yazıyorum.

Nazmı Tabayiın, tevhid, nait ve medihlerle sebebi telif kısmı mesnevî tarzında ve alt tarafı kır'a halinde tanzim olunmuştur. Her kır'a da içecek, yiyecek ve giyeceklerin faydaları, mazarratları ve bunların bertaraf edilmesi çareleri yazılmıştır. Eski tıpta bütün yiyecek ve içeceklerde üç kuvvet tasavvur edilirdi:

"Malûm ola ki meratibi kuvayi edviye indel'etibba üçtür: Kuvvei ulâ, *hararet*, *burudet*, *rutubet* ve *yübuset* dedikleri keyfiyetlerden ibarettir. Kuvvei saniye bu keyfiyetlerden sadır olan kuvvetlerdir: *Teftib* ve *tablil* gibi. Kuvvei salise bu keyfiyetlerden ve kuvvei saniyeden sadır olan kuvvetlerdir: *Teftiti basat* gibi" [2].

O zamanın tababetinde anasırı erbaa çok mühim telâkki edilirdi. Hararet, burudet, yübuset, rutubet; ateş, hava, toprak ve su karşılığı olarak kabul olunurdu. İlaçlar ve devalar bu esasa göre tertip edilirdi. Alınan gıdalardan hâsıl olan kan, balgam, safra ve sevdâ; hâr ve ratıp, soğuk ve yâbis, hâr ve yâbis, bârid ve yâbis addolunurdu ki, bunlara ahlâtı erbea ismi verilirdi [3]. Şeyhînin her kıta'da kullandığı ıssı, soğuk, yaş, kuru tabirleri bu esasa göre konmuştur.

Bu küçük eserin birkaç cihetten önemi vardır. Birincisi edebiyat tarihimize bakımındandır. Şeyhî Divan edebiyatının birinci derecede kıymette ve ehemmiyette bir şairi olduğu için onun herhangi bir eseri de mühim olmak gerektir. Kaldı ki, bu manzume didaktik nevide yazılmış, basit ifadeli ve güzel denecek

[1] Sehi Bey tezkeresinde Şeyhînin tahsil için İrana gittiği ve Seyit Şerif ile ders arkadaşlığı ettiği mezkûrdur.

[2] Gunyetül - Muhassilin fi Tercemeti Tuhfetül - Müminin. Mehmet Mümin. (Teftiti hasat: Taşların parçalanıp ufalanması demektir.

[3] Türk Tababet Tarihi. Bursalı Doktor Osman Şevki. S: 26 - 31.

bir manzumedir. İkinci cihet, kullandığı dildir. XIV ve XV inci asır türkçesidir. Bugün kullanmadığımız bir kısım türkçe kelime ve fiillere orada rasgeliyoruz. Hatta Çağatay lehçesinde kullanılan bir tafdil şekli olan (rak) edatına (hurşak) kelimesinde tesadüf ediyoruz.

Bu eserden edilecek istifadelerin bence en mühimi, o devirdeki yiyecek, içecek ve giyeceklerin ne olduğunu göstermesidir.

İçecekler şunlardır:

Çeşme suyu, yağmur suyu, buzlu su, kar, sıcak su, sorkun söğüdü suyu, kâşni suyu, sığırdili suyu, hurma şarabı, tatlı nar şarabı, ekşi nar şarabı, tatlı elma şarabı, ekşi elma şarabı, armut şarabı, ayva şarabı, turunc şarabı, limon şarabı, bal şerbeti, nilüfer şarabı, sikencebin, gülbeşeker, gülâp, sirke, koruk suyu, kırmızı, koz yağı, badem yağı, susam yağı, zeyt yağı.

Yiyecekler şunlardır:

Boğaç ekmegi, kâk, pirinç ekmegi, senbuse, koyun eti, keçi eti, sığır eti, at eti, buzağı eti, deve eti, ahu eti, tavşan eti, yaban eşiği eti, kuru et, püryan, kebab, koyun başı, koyun gözü, dalak, iç ve kuyruk yağı, koyun paçası, kuş püryanı, beslenmiş kuş eti, tavuk eti, horoz eti, serçe eti, ördek ve kaz eti, bıldırcın ve keklük eti, sütlün ve çil kuşu, turna eti, büyük balık eti, hurde balık, tuzlu balık, herise (keşkek), somak, koruk aşı, bozca aşı, nuhut suyu, havuç kalyesi, patlıcan kalyesi, börek tutmaç aşı, sütlü pirinç.

Yemişler şunlardır:

Taze incir, kuru incir, üzüm, tatlı nar, ekşi nar, tatlı elma, ekşi elma, taze hurma, armut, şeftali, ayva, narenc, limon, zerdali, ayva, akdut, karadut, kavun, karpuz, turunc, şahtiyar, badem, ceviz, cevzi hindi, fıstık, ünnap, muz, eriktir.

Sebze ve hububat şunlardır:

Kabak, havuç, şalgam, çüğüdür, turp, lâhna, patlıcan, sarmısak, soğan, marul, kereviz, kâsini, ispanak, pırasa, turakotu, tarhun, nane, pirinç, nuhut, burçak, buğday, mercimek, bakla, börülce.

Tatlılar şunlardır:

Bal, şeker ve kand, nebat şekeri, bal helvası, şeker helvası, pekmez helvası, palûze, kadayıf, erişte.

Peynir ve yoğurtlar:

Taze peynir, kuru peynir, süzme yoğurt, ekşi yoğurt.

Kokular şunlardır:

Menekşe, nergis, kırmızı gül, susam, sandal ödağacı, kâfur, misk, amber.

Hava ve mevsimler şunlardır:

Hamam havası, bahar havası, yaz havası, güz havası, kış havası.

Giyecekler şunlardır:

İbrişim elbise, bez kaftan, keten elbise, ipek elbise, seraser elbise, samur kürk, kakum ve sincip kürk.

Görülüyor ki bu cihetler tarih ve etnografyayı alâkadar etmektedir. Tıp noktasına gelince bizde tıp tarihile uğraşmış olan Doktor Galip Ata, Doktor Osman Şevki Uludağ ve Doktor Süheyl gibi değerli bilginlerimizin bu husustaki görüşleri bizi aydınlatacaktır.

Başlangıcı burada bitirirken bu eseri sekiz, on yıl önce bulup istinsah ettiğim sıralarda bana çok yardımda bulunmuş olan Bay İsmail Saib ve Bay Sabriye saygı ile teşekkür etmeği bir borç bilirim.

20 - II - 1937

Hasan - Ali YÜCEL

NAZM-ÜT-TEBAYİ'

DER TEVHİDİ BARİ AZZE İSMUHU

Eyâ derd ehlinin şafi tabibi Veya müşfik olan merdi garibi
Nasibi cümlelerin senden habiba Kamu derde deva senden tabiba
Demi İsaya dahi can veren sen Bizi bir dem ile ihya eden sen [1]
Hayat âbî da canı senden alur Hızır dahi hayatı senden alur [2]
Virüp deminde mahfi Hızra sen Behane ettin ana abı hayvan
can
Şecer şahına senden meyvei ter Hezaran berk-ü reng-ü nef'i hoşter
İdüb teb-lerze iyle âfitaba Sema za'file döndü senden âba
Kemali kuvvet-ü kudret senindir Sıfatı zat ile izzet senindir
Dilâ var derde derman andan iste Ne istersin cihan can andan iste
Anın emriledir her derde derman Anın hükmedir hep kahrü ihvan
İdüb darüşşifa ol bu cihanı Pür itdi hastegân-ü âsiyanı
Mariz idüp kamu bay-ü gedayı Tabib etti Habibi Mustafayı

DER BEYANI NA'Tİ ŞERİFİ NEBEVİ

Tabib olan kamu renc-ü günaha Habibi has olan ol padişaha
Dedi ilmile ol «el ilmi ilman» «Beden ilmidir evvel sümme edyan»
Melih itdi hüsünde Yusuf âsâ Kılurdu mürdeyi ihya çu İsa
Şifa verir marazdan zindegâna Dahi bir dem ile can mürdegâna
Kohusu ruh ider zinde olani [3] Bulur fayıhasından mürde canı
Düri medh-ü senalar olsun isar [4] Ana vü âl-ü eshabına her bâr

DER BEYANI MEDHİ ÇARI YARI GÜZİN

Ebubekr oldurür din içre siddik Ol itdi ibtidaen anı tasdik
Ömerdir adl-ü dâd ıssı-vü Faruk Kaçar iblis andan suk bersuk
Hayâ ıssı birisi dahi Osman Yüzünden berk ururdu nuri iman

[1] Şifa bahşı tabibi cümle بیمار -- İdersin bi sebep bimare timar (n : 1)

[2] Hızır dahi hayvanı (?) senden alur (n : 2)

[3] Mürde-dilâni (n : 2)

[4] Dürud (n : 2)

Biri ol şiri yezdan yani Hayder Odur cenk-ü vegada merdi safder
 Hüseyinle Hasen şahı şehidan O nureyni habibi hası rahman
 Bulardı abdi hâsı Hak tealâ Makamı bulnarın firdevsi âlâ
 Bulardır cümlelerin derdine derman Bulardır hikmetile aynı lokman [1]
 Çekenler derd-ü rencile cefayı Hakime eyler elbet ilticayı
 Eyâ haste olan derdi günehten Bu bir renci saabdır dinle benden
 Marizin K-olmaya hiç kârı perhiz Tabip itmez ilâcı ana her giz
 Şifai hastegân için sen ey can Tünezzil ayetin gûş it zi Kur'an

DER METHİ PADİŞAHİ İSLAM [2]

Bu asrın padişahı cem- vakarı Bu devrin daveri dara tebarı
 Betac-ü- tahti sultanı selâtin Süleyman-ü Sikender şahı ayın
 Civanmerd-ü ata bahş-ü sühandan Şehinşahı cihan Sultan Murad
 han [3]
 Şehi sahibkıran-i heft kişver Güzini her mülûki bahr-ü hem ber
 Leh-ü Çeh Erdel-ü Nemçevü Efrenc Virir ana haracü bacü ispenc [4]
 Nice yüzkerre bin dinin adusu Zebuni ziri destidir kamusu
 Adusu üzre daim ola mansur Ola düşmanları mercum-u makhur
 Vire hak askerine ferrü kuvvet Aduya galip olup bula nusret
 Çalındıkça nefiri kûsi harbî İre düşmen başına gürzü darbı
 Bulup kuvvetsadayı Allah Allah Alemler okuya nasrûn minallah
 Elinde tiği tizi berk âsâ Zicabelsa be Cabelka ire ta
 Olup Bari teala ana yaver İde fethü zafer daim müyesser
 Ola ol a'deli devri zamanın Unuttura adın Nuşirevanın
 Şeriatle tuta habli metini İde icra tamam ahkâmı dini
 İlâhi hakkı nuri pâki Ahmed Anın sultanlığın eyle müebbed [5]

SEBEBİ TELİFİ NAZMUTTEBAYI' [6]

Olan bu gevheri mensuru nâzım Bu evraka olan nazm üzre râkım
 İbadullah içinde abdi ahker Ki yani Şeyhii dâli kemter
 Görüp her fenni bir mikdar ey can Anı yettikçe takat kıldım iz'an
 Bihamdillah ki kıldım anı tahsil Egerçi cümle olmadıse tekml
 Okudum hikmet ile ilmi tıbbı Anın da cüz'i malûm oldu lübbi
 Alub lübbini anın eyledim dere Fikir gevherlerini eyledim harc

[1] Mariz aldık çu bulduk za'fı hâli — Hakimi cümledir eshab-ü âli (n:1)

[2] Der senayayı Sultan Murad hanı veli (n:2)

[3] Mülûkâne eşîği taşı mesned Şehinşahı cihan Sultan Ahmed (n:1)

[4] Nemçe (n:2)

[5] Anın sultanlığın eyle müeyyed(n:1); Anın sultanlığını eyle peyvend(n:2)

[6] Sebebi telifi tabayii Ecza (n:2)

Çu kıldım cem'i tab'i cinsi eşya İdub nazm üzre bir menzume pira
 Geturdum nice ebyatü matâli' Okudum namını Nazmı Tebayi'[1]
 Kütübd e her ne nef-ü dar ki gördüm Anı derc eyleyüp nazma getürdüm
 Didim her şey için bir kıta'i hûp Dürri nasüfte gibi oldu mergub
 Didim evvel tabiat ile nef'in İkincide mazarrat ile def'in
 Çu bahri ilmi hikmet içre daldım Bulub gevherlerini taşra saldı
 Getürdüm zübdesini şehriyara Nisar etdim şehi âli tebara
 Kıla tâ kim amel bunlarla tıbben Hakime olmaya muhtac kat'en
 Zarar gelmeye tab'i pakine ta Vücudü ola sıhhatte serapa
 Bilüb her bir taamin nef-ü darrın Dahi mushhler ile def'i şerrin
 Hakimâne yiyeler her taamı Tabibane ideler ihtimamı
 İlâhi sen anı hıfzî hatâdan Vücudi pâkini renc-ü enadan
 Kederden tab'i pâkini baid et Şebini kadr idüb ruzini id et
 Havadan sakla hep kalbi şerifin Avarızdan dahi tab'i lâtifin
 Veren her derdi çün sensin Alimâ Yine derman iden sensin Hakima
 Eger kılmyasın lûtfiyle derman Olur âciz kamu halk olsa Lokman
 Kim ide böyle tahriki giyahi Ana ger olmaya emri ilâhi
 Kemali kuvvetü kudret senindir Kamu âlemdeki izzet senindir
 Tasarrf cümle desti kudretinde Akıl hayretde sırrı hikmetinde
 Olub ilmin, muhiti cümle eşya Cihan garkabıdır çün riyki derya
 Çu bu evsaf irişdi bu mekama Yine geldik biz evvelki kelâma
 Didi hak hazreti kuranda her şey Olubdür cümle sudan zindeü hay

ABI ÇEŞME

Su çeşme suyu soukdır ve yaşıdır Ciğer germine oldu fâidemend
 Zarardır liyk endam za'fına ol İder islah anı şerbet ile kand

ABI BARAN

Dahi yağmur suyunda var hararet Göğüs öksürtüğüne nef'i vardır
 Muzurdur germine hamamın amma Sikencebin içerse bi zarardır[2]

BUZLU SU

Soğuktur buzlu suyun tab'i gayet Bu süst mideye oldu gerçi nafi
 Veli öksürüğe kim kemlik[3] oldu Arak sorkun söğüdü[4] anı dafi

[1] Kenzül-Menfi' (n: 2)

[2] Sikencebin: «sirke engebin» den muarreb olub sirke ile bal veya şekerin kaynatılmasından hasıl olan mayi — Muhit-ül Muhit

[3] Kemlik: Kemlik, fenalık.

[4] Bir nevi mısır kavağı olan Sorkun söğüdünden, inbikten çekilmek suretile elde edilen mayi.

KAR

Tabiatte katı bariddürü kar Bu dâhi gerçi hazma hûşraktır
Veli öksürüğü kim liyk dafi' Anı sorkun söğüdünden araktır

MAİ HAR

Dahi ıssı su [kim ıssı vü yaştır İder balgamdan âlâ mideyi pâk
Ciğer derdine var amma hatası Gülâba kat şeker, iç anı it pak

BİDİ MİŞK - ARAKİ SORKUN

Arak Sorkun söğüdü yaş-ü ıssı Yürek oynamasına oldu dafi'
Ziyade içmek anı hûbterdir Zıyanı yokdürür cümleye nafi'

ARAKİ KÂSNİ [1]

Arak kâsniden olsa serdü terdir Ciğerden def ider komaz hararet
Velâkin tâb'a verir bu bürudet Bulur mahmude[2]vükand ile sıhhat

ARAKİ GAVZEBAN

Arak, sığır dili de yaş soğuktur Gönül kuvvetlenür andan ziyade
Kuruluğu az arıkdürür ânın Fevaid kati çoktur bu devade

HURMA ŞARABI

Kati gızzattedir hurma şarabı Müleyyindir anın var tab'a nef'i
Burunda südde[3] peyda eyler amma Olur tatlu enar âbile def'i

TATLU ENAR ŞARABI

Şarabı mûtedil tatlu enarın Meniye bu verir gayetde kuvvet
Veli tahrik eder safrayı daim Ver anâ hurma vü narenci şerbet

EKŞİ ENAR ŞARABI

Enarın ekşisinin şerbeti serd Bu def eyler gönüller dönmesini
Veli eyler kulunç [4] rencin ziyade Yiyeler zencebil perverdesini[5]

[1] Kasnî veya kâsnî: Bu dahi çavuş otunun envaından bir otun zamkıdır ki
Anadoluda ve şam semtlerinde olur. Aslahı daneli olup günlüğe müşabih ve
yağlı ve safi ve ağaçtan halı olandır. Rayıhası ağır; ne gayet yaş, ne kuru ola.

Kitabünnebat - Abdurrahman

[2] Mahmude: Sekamonya yani mahmude; bunun ince ve gevşek üç zira
kadar uzun aşmalar; olup yaprakları leblâb (sarmaşık) veyahut çadır çiçeğinin
yapraklarına müşabihdir. - Aynı eser -

[3] Südde; buruna mahsus bir tutkunluk arızasına denür ki istişmamdan
mener. Etubba süddei mesamatı bundan ahzeylediler. - Kamus tercümesi -

[4] Bağırsakta ve kör bağırsakta olan şiddetli sancı.

[5] Perverde, bizim murabba «terbiye edilmiş» dediğimiz şey.

TATLU ELMA ŞARABI

Şarabı sib şirin mutedildir Virir tab'ı anın yüreğe kuvvet
Veli olur ziyade renci safra Bulur limon şarabı ile sıhhat

EKŞİ ELMA SARABI

Soğuktur ekşi elmanın şarabı İder ol kay ile ishâli imsâk
Veli eyler kulunc rencin ziyade Anı dafi'dürür gülbe şeker pâk

EMRUD ŞARABI

Soğuktur kurudur emrud şarabı Giderür midenin cümle fesadın
Veli sevdaya yoktur sûdü anın Virir cüllâb anın da ağzı dadın

AYVA ŞARABI

Soğuktur kurudur ayva şarabı İder tedric ile ishâli imsâk
Veli kemdür dimağa var fesadı Anı gülbaşeker islâh eder pâk

TURUNÇ ŞARABI

Soğuktur kurudur turunç şarabı Hararet olsa yürekte iç âni
Meni kat' olur ânın kuvvete Kati saf ideler yokdur zıyanı

LİMON ŞARABI

Soğuktur kurudur limon şarabı Kılur def'i hararet ol yürekden
Velâkin kemdürür soğuk mızaca Bulur nef'i gül-ü şekker yemekten

BAL ŞERBETİ

Dahi bal şerbeti kurı ve ıssı Mizacı bârid olan şahsa nafi'
Veli olur ziyade renci safra Anın gülbesinin [1] darını dafi'

ŞERABI NİLÜFER

Bu nilüfer şarabı yaş ve soğuk Bu oldu öksürük rencine safi
Veli soğuk mızaca var fesadı Sikencebin içerse ana kâfi

SİKENCEBİN

Sikencebin kurudur dahi yaştır Bu def eyler hararet versehumma
Kavidir def'i ishal etmede hem Yi gülba şekker-ü iç gice amma

[1] Gül baasel (n: 2)

GÜLBAŞEKER

Kurudnr ıssıdır Gülbaşeker de Virir bu yüreğe kuvvetkemakân
Veli boğaz zaif olsa zarardır Yiye kand-ü gülâb-ü tohmı rihan

GÜLÂB

Kurudur essıdır tab'ı gülâbın Verir soğuk yüreğe magza kuvvet
Veli ishale kemdir liyk bulur Şarabı kuzu kulağıle sıhhat

SİRKE

Soğukdur tab'ı sirke hem kavidir Açar gayet ile hem iştihayı
ziyanı vârdürür amma dimağa Aseldir veren âna hoş şifayı

KORUK SUYU

Koruk suyu soğukdur hem kurudur Eder ol balgam-ü safrayı tahlil
Veli sinirlere vü sineye hem Eder tatlu vü yağlu anı tebdil

KİMİZ

Kimiz kim tab'ı ıssı vü yaşıdır Virir kuvvet meniye bu ziyade
Velâkin südde rencini muharrik Yiyeler zencebili bu devade

KOZ YAĞI

Dahi cevzin yağı ıssı vü yaşıdır İder ol mideden defî mazarrat
Dimağa vârdürür amma fesadı Anı ıslah ider haşhâş gayet

BADEM YAĞI

Dahi hoş mutedildir dühni Badam Kulunç rencine vardır nef'i anın
Zarardır mideye eyle ilâcın Olur bu mastakile[1] defî anın

DÜHNİ SEMSEM

Dahi semsem yağı ıssı vü yaşıdır Gıdaya faide virir ba muhkem
Velâkin müfsidi süstii mide Yiyeler darçin-ü mastaki hem

ZEYT YAĞI

Kurudur ıssıdır hem rugani zeyt Tutar bu yaz-ü kış ıssı derunu
Veli kuvvetlenür derdi ser andan Olur o sirkenin amma zebunu

POGAÇA ETMEĞİ

Kurudur ıssıdır poğaça tab'ı Bu rencü derde nafi'dir ziyade
Zarar virir veli sûi mizaca Eder darçini ana ifade [2]

[1] Mastaki: Sakız

[2] «İder dâriçini ana ifade» (n: 2)

KAK [1]

Kurudur ıssıdır hem tab'ı kâkin Kati tizhazmolur dem artırır hem
Eğer bu tab'ı rencide ederse Yiyeler yağlı pişmiş aş ol dem

PIRİNÇ ETMEĞİ

Soğukdur kurudur tab'ı pirincin Bunun da tab'a gayet nef'i vardır
Velâkin renci kulunc artırır ol Eğer ruğan katarsan bizarardır

SENBUSE

Dahi senbuse[2] gılzat üzredir bil Virir kuvvet bele arkaya rahat
Velâkin tiz olmaz hazmı anın Gelür darçin ile hazmına kuvvet

KOYUN ETİ

Koyunun lâhmı tab'ı ıssı yaştır Kuru olan mizaca nef'i vardır
Velâkin mide şuruna zarardır Somak ile yenürse bi zarardır

KEÇİ ETİ

Soğukdur kurudur lâhmi keçinin Deruni hastede bu tez olur hazm
Veli kemdir kebabı hasta hale Asel helvasını it yimeğe azm

SIĞIR ETİ

Soğukdur kurudur lâhmi bakar hem Verir tab'ı anın mideye kuvvet
Veli safra olur andan ziyade Yiyeler zencebil fülful nihayet

AT ETİ

Kurudur ıssıdır lâhmi feres de Beden içre tutar bu ıssı kanı
Bevasir[3] renci gerpeyda olursa Helile [4] def ider olmaz ziyanı

BUZAĞI ETİ

Hafif olur dahi lâhmi buzağı Bu ıssı mideye gayetde nafi'
Dalağın kuvvetin eyler bu tahfif Fesadın fülful anın oldu dafi'

[1] Kâh, kek: Peksimet, kızartılmış ekmek.

[2] Şenbuse: Senbusek; Üç köşeli olup ince hamurdan yapılır ve içersine et konular yağlı börek ki biz ona samsa deriz. — Muhit-ül-Muhit —

[3] Bevasir: Basur hastalığıdır. Evvelce bu maraz yedi türlü kabul edildiği için kelime cemî olarak kullanılmıştır.

[4] Helile; Halile şeklinde telâffuz olunan maruf ilâç. Esved, asgar, kâbili olmak üzere üç türüdür.

DEVE ETİ

Deve lâhmında var anın hararet Bu kanın artırır germiyyetini
Kulunc rencin velâkin incidir ol Yiyeler zencebil perverdesini

ÂHU ETİ

Kurudur ıssıdır âhu eti hem Bu renci lâkve[1] vü felce devadır
Veli bu kurutur kanı bedende Pişürsen yağ ile amma şifadır

TAVŞAN ETİ

Dahi tavşan eti kuru vü ıssı Arıkladır [2] semizliği ider def'
Virir uyhuya tavşan uyhusunu Ana kişniş üzüm kimyon virir nef'

KÜRİ BEYABAN, YABAN EŞEGI ETİ

Kurudur ıssıdır Kürun eti hem Anın aşu olur nekrisi dafi'
Kavi olursa mide hazm olmaz Anınla zencebili yiye nafi'

KURU ET

Kuru et ıssı vü dahi kurudur Gıdayı hazmeder gerçi bu âlâ
Harap eyler velâkin nuru çeşmi Sığır yağı anı def eyler amma

PÜRYAN

Dahi ıssı vü yaşıdır tab'ı püryan Virir kuvvet tene eyler tûvâna
Velâkin midede hazm olmaz asan yiyeler mastaki şehdane ziba

KEBAB

Kebabın tab'ı ıssıdır ve yaşıdır Yisün za'f üzre olan tende kanı
Velâkin mideye anden hatar var Helile vü asel def' eyler anı

KOYUN BAŞI

Koyun başı soukdur dahi yaşıdır Kuru olan dimağa nef'i çokdur
Veli bevle mazarrat vardır andan Zıyanı dâriçini ile yokdur

KOYUN BEYNİ

Koyun beynisi dahi soğukdur [3] Semirdir cismi insanı virir nef'
Veli kay ile ishale zarardır Tuz ile sater [4] eyler anı daf'

[1] Lakve: Ağzı çarpıklığı.

[2] Arıklamak: Zayıflatmak

[3] Dahi bu beyni soğuktur ve yaşıdır (n: 3)

[4] Sater: Taamlarda istimal için gereklüdür ve fukaranın baharındır; bir lâtif keskinliği olmağa taama iştiha getürür ve hazmı kavi eder; mide bulanmasını men eder ve şehveti tahrik eder, kuru sater ununu sucuklar içine koydukları vakitte yemesi lâtif ve nafi' olur — Kitab-ün-Nebat

İÇ VE KUYRUK YAĞI

Dahi içyağı kuyruk ıssı ve yaşıdır Virir bunlar meniye kati kuvvet
Velâkin mideye hayli muzırdır Gider hem zencebil ile mazarrat

KOYUN PAÇASI

Koyunun paçası hem mutedildir Kemik sinuğuna [1] bu oldu nafi'
Veli virir halel renci kulunca Fesadın zağfiran-ü sirke dafi'

KOYN GÖZÜ

Koyun gözü dahi ıssı vü yaşıdır Meniye bu virir gayette kuvvet
Mızırdır mideye amma ki eyler Tuz ile zeyt yağı def'i mazarrat

DALAK

Dalak tab'ı soğukdur hem kavidir Gıdasında bunun gilzat görünür
Halel virir bu sevdavî mizaca Pişürsen yağ ile amma ki yinür.

PÜRYANI MÜRGAN

Dahi püryanı mürğan ıssı vü yaşıdır Virir bu yüreğe kuvvet ziyade
Veli bu mide zafına zarardır İder gülbaşeker ana ifade

BESLENMİŞ KUŞ ETİ

Kurudur ıssıdır perverde mürğan Mefasil zahmetini bu ider def'
Hararet olsa kemdir bu ciğerde Kılur kişniş üzüm sirke anı def'

TAVUK ETİ

Tavuğun lâhmi ıssı mutedildir Verir tab'a meniye çünkü kuvvet
Halel verir veli zoru olana [2] Bulur o ekşi şurba ile sıhhat

HOROS ETİ

Hurosun lâhmi ıssı vü kurudur Kulunca şorbasi nafi' ziyade
Halel virir velâkin mideye ol İder gülbaşeker ana ifade

SERÇE ETİ

Kurudur ıssıdır serçe eti hem Mukavvidir bu safice menidir
Veli virir tene nev'a yübüset Anı islâh eden badem yağıdır

ÖRDEK VE KAZ

Dahi ıssı vü yaşıdır ördek-ü kaz Bular lâğar olan ecsada nafi'
Veli olur ziyade halt-ü balgam Fesadın gülbeşekker oldu dafi'

[1] Sınuk: Kırık

[2] Zoru olmak: Karnı ağrımak

KEKLİK VE DERAC

Drac[1] ü keklik ıssı dahi yaştır Ayağa kalkmış olan hastaya hub
Velâkin mideye verir mazarrat Herise [2] virir ana def'i mergub

SÜĞLÜN VE ÇİL

Dahi çil kuşu süğlün ıssı vü yaş Derac-ü keklik-ü bunlar da aynı
Müsavidir bular renc-ü devâda Kebap eyle idersen eyle yahni

TURNA ETİ

Kurudur ısıdır turna eti hem Hoş eyler süddesi olan alili
Velâkin midede geç hâzmolur bu Yiyeler dârcin-ü zencebili

BÜYÜK BALIK ETİ

Büyük balık eti ıssı vü yaştır Semirdir bu teni lâğar olanı
Susuzluk vermesi verir mazarrat Muyuz gülbeşekerle yok ziyani

HURDE BALIK

Ufak balık eti ıssı vü yaştır Ciger harrına var nefi ziyade
Velâkin dideye vardır ziyani Ana gülbeşeker eyler ifade

TUZLU BALIK

Kurudur ısıdır tuzlu Balık hem Eğerçi balgamı eyler bu tahlil
Mürur ile yakar amma ki kanı Anın zarrın ider palûde tebdil

HERİSE

Tabiatte herise ıssı vü yaş Bunun virir meniye tab'ı kuvvet
Velâkin mide zafına zarardır Süd-ü badam ider def'i mazarrat

SUMAK [3]

Sumakın tab'ı soğukdur kurudur Bu mide süstüne gayette nafi'
Veli eyler ziyade sine rencin Fesadın dühnü badam oldu dafi'

[1] Derac: Bildiren

[2] Herise: Keşkek (Et ile buğdayı döğüp ezmek suretile yapılır)

[3] Sumak: Bu ağaç küçüktür; taşlıkta ve kayalarda biter. Tulâni, kırmızıya mail ve etrafı kertikli yaprağı vardır. Yapracağını kaynatıp suyun içmek yahut anınla ihtikan etmek kan ile gelen ishali keser. Yemişini yani tohumunu sahk idub taam eylemek yahut kaynatub suyun içmek karın ağrısına ve sürmesine ve kan ile gelen ishale nafi'dir — Kitabünnebat —

KORUK AŞI

Koruk aşı soğukdur hem kurudur Keser safrayı vardır külli nef'i
Muharrik sine rencin leyk olur Enar-ü mağzı badam ile def'i

BOZCA AŞI

Soğukdur mutedildir Bozca Aşı İder tedric ile bu def'i safra
Eğerçi mideye vardır fesadı Yiyeler bal ile pişmişçe helva

NOHUD SUYV

Nohud suyu dahi ıssı vü yaştır Anın nef'i kamu aşıardan âlâ
Veli kemdür mizaçı safraviye Korukla sirke islah ider amma
[İ. Saib ve Halis efendi nüshaları]

HAVUC KALYESİ

Havucun kalyesi ıssı vü yaştır Meniyi artırır eyler ziyade
Velâkin mideye eyler mazarrat İder ekşi enar ana ifade

BADİNCAN KALYESİ

Badincan kalyesi kuru vü ıssı Getürür gayetile işthayı
Velâkin sevdevi emraza kemdir Virir sirkeyle su ana şifayı

BÖREK TUTMAC AŞI

Börek tutmac aşı hem mutedildir Bağırşak yaresine oldu nafi'
Muzurdur leyk südde rencine bu Nebat anın mazarratını dafi'

SÜTLÜ PİRİNÇ

Dahi sütlü pirinç pes mutedildir Bu nafi'dir bağırşak yaresine
Velâkin südde rencini muhildir Yiye sükker nebatı çaresine

TAZE İNCİR

Dahi ıssı vü yaştır taze incir Mesane kumunu sürer ider pak
Veli eyler şikemde renci tahrik Sikencebin anın rencin ider pak

KURU İNCİR

Dahi ıssı vü yaştır kuru incir İder boğaz tutulmasını telyin
Olur yayşakla sirke hasil andan Yiyeler def'ine badamı şirin

ENGÜR

Dahi olmuş üzüm de mutedildir Derunu kızdırır koymaz bürudet
Veli tahrik ider renci şikemde Yiyeler atrafili gide illet

TATLU ENAR

Enarın tatlısı da mutedildir Meniye verir anın ekli kuvvet
Eğerçi arttırır safrayı dahi İder ekşi bile def'i mazarrat

EKŞİ ENAR

Enarın ekşisi kuru vü yaştır Bu dafi'dir ciğerde-olsa hararet
Veli avâze kemdir tutgun eyler Asel helvası ref eyler o saat

TATLU ELMA

Dahi bil tatlu elma mutedildir Olur andan ziyade kuvveti dil
Veli lâgar olana zararı vardır Eğer hazm olsa olur nef'i hasıl

SİBİ EKŞİ

Soğukdur hem kurudur ekşi elma Bu dafidir ten olsa pür hararet
Veli kemdir mefasıl zahmetine İder gülbaşeker def'i mazarrat

TAZE HURMA

Dahi ıssı vü yaştır taze hurma Soğuk mideye olur nef'i hasıl
Velâkin verir avâze mazarrat Eğer huşk ise haşhaş ile kabil

EMRUD

Soğuktur dahi yaştır tab'ı emrud Sevindire yürekde-olsa hararet
Veli kemdir bu kulunc zahmetine Yiyeler zencebili gide illet

ŞEFTALÛ

Dahi şeftalû tab'ı yaş -ü soğuk Bu dafi'dir hararet verse humma
Veli yahşi değil gehgeh tutana[1] Arak sorkun söğüdü hoşdur amma [2]

[1] «Gehgeh tutan» dan maksat bazı bazı gelen nöbetir ki buna «Hümmayı
gab» derler.

[2]

AYVA

Soğukdur kurudur hem tab'ı ayva Virir bu yüreğe kuvvet ziyade
İder renci kuluncu leyk tahrik Ana hurma vü bal eyler ifade
[Halis Efendi nüshası]

SEFERCEL

Soğukdur hem kurudur tab'ı ayva Virir bu yüreğe kuvvet ziyade
İder renci kuluncu leyk tahrik Ana hurma vü bal eyler ifade

NARENC

Dahi narencin oldu kanı ıssı Olur rencure bu bâdii sıhhat
Muzırdır leyk mide süstlûğüne İder perverdesi def'i mazarrat

LİMON

Soğuktur kurudur limon tab'ı Bunun var mideye çok nef'i bişek
Velâkin arka rencin hasıl eyler Gerektir tuzla ya şekerle yimek

ZERDALU

Dahi zerdalû tab'ı yaş -ü soğuk Keser bu gayetile teşneliği
Velâkin mide süstüne zarardır Sikencebin alur ol hasteliği

AK DUT

Tabiatte yaş -ü ıssıdır ak dut Dimağın rencini bu oldu dafi
Veli renci şikem olur ziyade Yisünler atrafili ola nafi

SİYEH DUT

Karadut tab'ı soğuktur kurudur İder ishalini imsak kanın
Velâkin mideye vardır fesadı Fesadın mastaki def' eyler anın

KAVUN

Tabiatte Kavun ıssı vü yaştır Mesane kumuna var nef'i anın
Velâkin mide süstüne zarardır Sikencebin iledir def'i anın

KARPUZ

Soğuktur tab'ı Karpuzun ve yaştır Kuru vü ıssı emraza bu nafi
Veli hazmı taama pürmazarrat Fesadın sükker anın oldu dafi'

TURUNÇ VE ŞAHTİYAR

Turunç -ü şahtiyar soğuk ve yaştır Ciğer yürek hararetin ider def'
Muzurdur arkaya vü mideye leyk Meviz -ü ya asel virir ana nef'

KABAK

Kabak tab'ı soğuktur dahi yaşıdır Keser susuzluğu komaz hararet
Velâkin rencinin def'ine çare Yiye hardal ide def'i mazarrat

HAVUC

Havuc tab'ı dahi ıssı vü yaşıdır Virir kuvvet meniye bu ziyade
Velâkin tende kanı eyler ihrak Eğer yirse anı hardalle yiye

ŞALGAM

Mizacı şalgamın ıssı vü yaşıdır Bunun var mideye gayette ne'fi
Mesane kumını peyda eder leyk Olur sirke vü hardal ile def'i

ÇOKÜNDÜR

Tabiatte Çokündür ıssıdır bil Çeker tedricle suyu ciğerden
Velâkin mideyi rencide eyler Yi sirkeyle anı korkma zarardan

TURP

Tabiatte kurudur ıssıdır Turp Taamı gerçi hazm eyler bu âlâ
Velâkin daim eyler renci tahrik Fesadın sirke islah eyler amma

LAHNA

Kelem tab'ı soğuktur hem kurudur Dağıdır süddeyi açar ciğerden
Ciğer narını yakar sıkleti leyk Halâs eyler et anı ol zarardan

BADİNCAN

Kurudur ıssıdır tab'ı Badincan Açar ol gayetile iştihayı
Veli hulkü dihende yare eyler Virir sirkeyle yağ ana şifayı

SARIMSAK

Sarımşağın kuru vü ıssı tab'ı Muhalif yelleri tahlil eyler
Veli zahmet verir daim dimağa Fesadın yağ anın tebdil eyler

SOĞAN

Soğanın tab'ı ıssı vü kurudur İder sulardan ol def'i mazarrat
Veli peyda olur derdi ser andan Fesadın yağ alub def ola illet

MARUL

Soğuktur dahi yaşıdır tab'ı marul Getürür uyhu eyler saf kanı
Veli za'fı basar olur ziyade Kerefisle yenürse yok ziyanı

KEREFİS

Kerefinin tab'ı ıssı vü kurudur Dağıdır süddeyi eyler küşade
Veli gayetde kemdir ol sidae Marul islâh idüb eyler ifade

KÂSİNİ

Mizacı kâsini soğuk ve yaşıdır Bu dafi'dir ciğerde - olsa hararet
Veli geç hazmolur oldur fesadı Bulur bezri katuna ile hiffet

İSFENAH

Mizacı isfenahın yaş vü soğuk Giderir öksürük ulu keçinden
Zarar virirse hazmı mideye ol Yiyeler bir sehlice darçinden

TURAK OTU

Dahi turak otu soğuk ve yaşıdır Bunun var mideye vü kayye nef'i
Dimaga eyler ise ger ziyanı Olur bu abı limon ile def'i

TERHUN [1]

Kurudur ıssıdır bu tab'ı terhun Anın ıssı kavi eyler mizacı
Velâkin teşnelik olur ziyade Kerefisle olur anın ilâcı

NANA'

Kurudur ıssıdır nana' tab'ı Virir kuvvet yüreğe mideye ol
Veli alur gözün ruşenliğini Meğer kim yiyeler anınla marul

CEVZİ HİNDİ

Dahi ıssı vü yaşıdır cevzi hindi Bu nafi' tiz tab' [2] olan kişiye
Veli geç hazmolur oldur fesadı Meğer anı yiyen sükkerle yiye

FISTIK

Kurudur ıssıdır bu tab'ı fıstık Dağıdır süddeyi açar ciğerden
Eğerçi olur ol safraya mülhak Anın def'i için yiye şekerden

[1] Terhun: Ekseriya salata ile beraber eklolunur ve dahi andan turşu yapılır, taama iştihâ getürür, yeli dağıdır. Kitab-ün-Nebat

[2] Tiz tab': Hadidülmizaç

İĞDE

Soğuktur hem kurudur tab'ı ığde İder bu mestii mestanegânı
Velâkin mideye verir yübuset Eğer sükkerle yerse yok ziyânı

BADAM

Soğuktur yâştır hem tab'ı badam Tutar bu sineyi daim mülâyim
Velâkin mide şişkin olur andan Yiyeler anı büryan ile daim

CEVZİ RUMİ

Ceviz tab'ı dahi kuru ve ıssı Bulur mide eğerçi kuvvet andan
Dimağı kapadup verir mazarrat Gider badâm ile zahmet andan

ÜNNAB

Veli ünnabın oldu tab'ı barid Bedende kanı eyler pâkü safi
Veli eyler şikemde renci tahrik Olan kişniş üzündür ana şafi

PRASA

Dahi tab'ı prasa ıssı vü yâştır Bunun arkaya verir tab'ı kuvvet
Zarar eyler dimağa vü dehane İder bu şeytrac[1] def'i mazarrat

MUYUZ

Muyuzun tab'ı dahi ıssı vü yaş Boğaz derdine verir bu şifayı
Veli kanı yıkar ebdan içinde Hıyar ıslah edip verir devayı

PIRİNÇ

Pirincin tab'ı bariddür kurudur Bu ıssı midelüye gerçi hoşter
İder peyda veli renci kuluncu Anı ıslah ider yağile sükker

NUHUD

Nuhud tab'ı dahi ıssı vü yâştır Virir kuvvet meniye ey karındaş
Velâkin mideye verir mazarrat Anı ıslah eder yenürse haşhaş

BURCAK

Soğuktur mutedildir tab'ı burcak Zükkâm-ü öskürük derdine nafi'
Halel virir veli diş köklerine Fesadın rugani badam dafi'

[1] Şeytrac, şeyhtrac: Burcak utudur ki buna horoşuk otu da derler.
Kökünü yahut sirkencebin veya meyanköku matbuhile veyahut bade ile kay-
nadıp içmek mahbus olan bevli ve hayzı idrar eder, mafsaldaki ağrılara iyidir.
— Muhit-ül-Muhit —

BUĞDAY

Dahi ıssı vü yâşdır tab'ı buğday Unaldır merhemî anın çıbanı
Velâkin mide içre hazmi geçdir Meğer tatlu katub yiyeler anı
[İkinci nüsha]

MERCİMEK

Kurudur mutedildir mercimek huş Virir bu mideye kuvvet serindir
Halel verir ger olsa malihulya Anı ıslah eder ekli çöğendir

BAKLA [*]

Soğuktur hem kurudur tab'ı bakla Bu renç-ü öksürüğe gerçi hoşter
Velâkin hîre verir nuru çeşme Anı ıslah eder tuz ile sa'ter

BÖĞRÜLCE

Soğuktur kurudur böğrölce tab'ı Semirdir bu teni lâğar olanı
Velâkin dideye verir mazrrat Eğer ayva yer ise yok ziyânı

BAL

Kurudur ıssıdır balın mizacı Lisanın etlerine nef'i kat kat
Veli safra olur andan ziyade İder bu mastiki def'i mazarrat

ŞEKER VE KANED

Şekerle kaned tab'ı ıssı vü yaş Ciğer derdide verirler şifayı
Keser ayşî vü susuzluk götürür Verir ekşi enar ana devayı

NEBAT ŞEKERİ

Nebatin dahi tab'ı ıssı vü yaş Tutar bu tab'ı insanı mülâyim
Veli kanı köyündürür bedende Gülâb ile yiyeler anı daim

BAL HELVASI

Asel helvası dahi ıssı vü yaş Virir kuvvet meniye bu ziyade
Muzırdır safravî olan mizace Sığır yağı ile eyler ifade

HELVAYİ ŞEKKER

Hakıman didiler halvayı şekker Dimağa nafi-ü hem mutedildir
Velâkin havfı renci mide var bil Yimelü dühnü badâm ol muhildir

[*] Bakle [Hâlis Efendi nüshası]

BEKMEZ HELVASI

Dahi halvayı bekmez ıssı vü yaş Bu oldu öksürük rencini dafi'
Veli var mideye anın fesadı Koruk yerlerse olur ana nafi'

PALÜDE

Dahi palüde tab'ı ıssı vü yaş Virir öykenlere[1] hem sineye nef'
Cigerde süddeye amma zarardır İder tatlu ile ekşi anı def'

KATAİF

Dahi tab'ı kataif ıssıdır bil Bu nâf'i mide vü öykenlere hem
Velâkin kaynadır daim dimağı Yiye ekşi enarı bile herdem

RİŞTE

Dahi rişte mizacı ıssı vü yaş Olur tiz hazm çok virir gıdayı
Velâkin mide zafına zarardır Virir badâm-ü kand ana devayı

TAZE PEYNİR

Dahi bu taze peynir yaşı soğuk Semirdir ol beden ki ola lâgar
Zarar virirse renci süddeye ol Asel ile yiyeler ola hoşter

KURU PEYNİR

Kuru peynir mizacı kuru ıssı Anın ishale vardır kerçi nef'i
Mesane kumunu peyda ider liyk Olur bir cüz'i et yimekle def'i

SÜZME YOGURT

Yoğurdun süzmesi hem mutedildir Göğüse, öykene bu hoş şifadır
Halel virir veli hümmaya gayet Ana kişniş üzüm taze devadır

EKŞİ YOGURT

Dahi ekşi yogurt soğuk ve yaşıdır Semirdir bu teni lağar olanı
Veli virir zarar diş köklerine İder bu bal suyu islah anı

BERRİ BENEFŞE KOHUSU

Dahi berri benefşe yaş soğuktur Dimağı ıssı olana virir nef'
Harâret olsa yürekde zarardır Anı nerkis kohulamak ider def'

[1] Öyken: Akciger

NERKİS KOHUSU

Dahi nerkis kohusu mutedildir Açar ıssı dimağdan süddeyi bu
Halel virir veli soğuk dimağa Benefşe kohusudur ana hoşbu

KIRMIZI GÜL KOHUSU

Kızıl gül kohusu tab'ı soğuktur Anın kohusu eyler gönlü hoşter
Velâkin hasıl eyler ol zekâyı Koha kâfur-ü sandal dahi anber

SUSEN KOHUSU

Kohusu süsenin ıssı vü yaştır Dimağa tiz geçer kohusu anın
Veli baş ağrısın eyler ziyade Süre sandal devasın eyler anın

SANDAL KOHUSU

Soğuktur kurudur sandal kohusu Virir bu derdi ser yok nef'i anın
Halel virir dahi avaza nev'a Olur cüllâb ile bil def'i anın

BUYU ÖD

Kurudur ıssıdır ödün kohusu Dimağın rencini bu oldu dafi'
Veli yok nef'i her ıssı dimağa Olur bu buyı kâfur ana nafi'

BUYU KÂFUR

Soğuktur kurudur hem buyu kâfur Burun kanın keser kohusu ekser
Meniyi süst eder amma ki anı Benefşe ile neylüfer hoş eyler

BUYU MİSK

Kurudur ıssıdır miskin kohusu İder kohusu göz nurun ziyade
Kurudur liyk ol ıssı dimağı Virir kohusu kâfurun ifade

BUYU ANBER

Kohusu anberin ıssı vü yaştır Dimağ-ü dil bulur buyı ile kuvvet
Muzırdır safravi olan mizaca Gider buyı hıyar ile mazarrat

HEVAYI HAMMAM

Dahi hammam havası ıssı vü yaş Yarar cümleye anın itidali
Getürür liyk ıssı kan rencin Soğuk şerbetledir anın zevali

HAVAYI FASLI BEHAR

Hevası nevbaharın ıssı vü yaş Bu faslın cümleye yarar havası
Muzırdır safravi olan mizaca Müleyyin şerbet iledir devası

HEVAYI FASLI YAZ

Hevayı faslı yaz ıssı vü kuru Kurudur bu teni insanı gayet
Kati za'fı ten andan hasıl olur Soğuk şerbetledir andan selâmet

HEVAYI FASLI HARİF

Hevayı faslı güz kuru, soğuktur İrişür caneverlerden mazarrat
Ufunetten olur insan haste Bulur hammamda yağ sürünse sıhhat

HAVAYI FASLI ŞİTA

Hevayı faslı kış yaş-ü soğuktur Gelür bundan ziyade hazma kuvvet
Veli ahlât-ü safra balğam artar Giye penbe kaba gidince şiddet

İBRİŞİM CAMESİ

Lâtif ıssıdır ibrişim mizacı Semirdir bu teni lâğar olanı
Zaif eyler deriyi kıl ilâcı Ko penbe altına dikdir giy anı

BEZ KAFTAN

Derunu serd ider bu penbe câme Soğuk âfetlerin def ider amma
Çoğaldır kehleyi amma bedende Sürüne zeybaki mürdeye aza

KETEN CAMESİ

Dahi keten derunu ıssı eyler Hem eyler tenleri bu serdi rengin
Velâkin kaynadır kanı bedende Bulur ol ibrişim katmakla teskin

İPEK CAME

İpek câme latif-ü ıssı olur Soğuk olan mizaca oldu nafi
Velâkin kızdırır kanı bedende Fesadı penbe korsan ola dafi

SERASER CAME

Seraser câme dahi mutedildir Meniye vefret-ü hem cisme kuvvet
Mazarrat yokdürür tab'ında hergiz Bu verir her fasılda cisme rahat

SAMUR KÜRK

Kurudur ıssıdır sammur kürkü Hünaka rencini bu hoş ider def'
Veli virir mizaca bu kusuru Harir altına gıyseler virir nef'

KAKUM VE SİNCAP KURK

Dahi sincab-ü kakum mutedildir Giyerlerse nefilerdir civanan
Velâkin pire yokdur nef'i anın Meğer ola harir altına kaftan

Li Müellifihi

Marizi teşne-dil âbı hayat bulmaz ise Bu nazmı şâfi-ü hem abdar kâfidir
Alili sâile darüşşifayı âlemde Şifayı sadr olacak bir cevabı
sâfidir

Velehu Eyzan

Sat âferin o tab'ı sühan-âferine ki
Kem katre bahri ilmüne bu nazmı âbıdar
Lâyık bu kim kelâmı o deryayı hikmetin
Mengûşi gûşi şah ola çün dürri şahvar

Hitam

